

Młodzież bez szans?

Przeciwdziałanie porzuceniu nauki przez uczniów w krajach Unii Europejskiej

Statystyki wskazują, że obecnie około 6 mln młodych osób w Unii Europejskiej kończy naukę, uzyskawszy wykształcenie jedynie na poziomie gimnazjalnym lub niższe. Grupa ta jest w większym stopniu niż przeciętni młodzi ludzie narażona na bezrobocie (takim ryzykiem obciążona jest nawet co siódma osoba), ubóstwo i inne formy wykluczenia społecznego. Ograniczenie zjawiska przedwczesnego porzucenia nauki (ESL – Early School Leaving) stało się jednym z najważniejszych celów Unii Europejskiej.

W czerwcu 2010 r. Rada Europejska przyjęła strategię „Europa 2020” opartą na priorytecie inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Jednym z pięciu głównych celów strategii jest obniżenie do 2020 r. odsetka uczniów przedwcześnie kończących naukę do poziomu nieprzekraczającego 10%. W ramach strategii „Europa 2020” państwa członkowskie uzgodniły opracowanie krajowych celów ograniczania zjawiska przedwczesnego kończenia nauki, z uwzględnieniem swojej sytuacji wyjściowej i warunków krajowych. Przedwczesne kończenie nauki powinno zostać uwzględnione w krajowych programach reform, a państwa członkowskie zobowiązały się do przygotowania kompleksowych strategii i działań w zakresie zwalczania tego zjawiska.

Definicja ESL

W UE za osoby przedwcześnie kończące naukę uznaje się młodych ludzi, którzy zakończyli

edukację na poziomie gimnazjalnym lub niższym i nie uczestniczą w dalszym kształceniu ani szkoleniu zawodowym (Rada UE, 2011). W niektórych państwach członkowskich termin ESL stosuje się do szerszej grupy uczniów.

Przedwczesne kończenie nauki może więc w niektórych krajach oznaczać brak realizacji obowiązku nauki, porzucenie nauki przed uzyskaniem minimum wymaganych kwalifikacji czy też rezygnację z edukacji przed ukończeniem etapu szkoły ponadgimnazjalnej. Sposób, w jaki ESL jest definiowane na poziomie kraju, odgrywa ogromną rolę w tworzeniu strategii przeciwdziałania temu zjawisku i ograniczania jego rozpowszechniania.

Skala zjawiska ESL w Europie

W 2012 r. 12,9% młodych ludzi w UE w wieku od 18 do 24 lat zakończyło edukację na poziomie niższym niż ponadgimnazjal-

ny i nie uczestniczyło w żadnych formach kształcenia zawodowego. Dane statystyczne wskazują, że w tej grupie wyższy odsetek stanowią raczej młodzi mężczyźni niż kobiety, dzieci imigrantów oraz przedstawiciele mniejszości narodowych (np. Romowie). Częściej z systemu edukacji wypadają także uczniowie szkół zawodowych.

Rozpowszechnienie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki przez młodych ludzi jest różne w poszczególnych państwach członkowskich. Według danych pochodzących z [badań Eurostatu](#) z 2012 r. w krajach takich jak Chorwacja, Słowenia, Czechy czy Słowacja odsetek osób przedwcześnie kończących naukę nie jest wysoki i oscyluje w granicach 4–5%. W innych krajach skala zjawiska jest o wiele wyższa. W Portugalii i na Malcie odsetek ten wynosi około 20%, a w Hiszpanii osiąga wartość 24,9%.

Polska należy do europejskich liderów w zakresie skutecznego ograniczania zjawiska ▶

▶ ESL. Od roku 2001, czyli początku publikacji danych z Polski przez Eurostat, następowała systematycznie poprawa w tym zakresie. W roku 2001 wskaźnik ESL w Polsce wynosił 7,1%, w latach 2007–2008 zmalał do 5%. W kolejnych latach nieznacznie wzrósł – w 2009 r. wynosił 5,3%, a w 2012 – 5,7%. Biorąc pod uwagę te wyniki, można uznać, że ostatnich latach zjawisko ESL w Polsce ustabilizowało się na poziomie ok. 5%.

Jednocześnie bliższa analiza grupy Polaków w wieku 18–24 lata, mających niskie wykształcenie (co najwyżej gimnazjalne) i nieuczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, wskazuje na wyzwania dla naszej polityki edukacyjnej i społecznej. Większość z tych osób jest bezrobotna (prawie 60%) i jest to wynik wyższy od średniej w UE dla podobnej kategorii osób, wynoszącej niespełna 50%.

Czy ESL to problem?

Zjawisko przedwczesnego kończenia nauki niesie za sobą ogromne konsekwencje zarówno dla jednostek, jak i dla gospodarki europejskiej. Mniejsza liczba wykształconych pracowników oznacza obniżenie wzrostu gospodarczego i większe obciążenia dla budżetu państw zmuszonych zwiększać wydatki na zasiłki, szkolenia bezrobotnych itp.

- ESL ogranicza wydajność i konkurencyjność,

zwiększa ryzyko bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Konsekwencje przedwczesnego kończenia nauki wywierają wpływ na całe życie młodych ludzi i zmniejszają ich szanse na udział w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym. Osoby o niskich kwalifikacjach mają problemy ze znalezieniem pracy lub podejmują pracę niestabilną, dorywczą i niskopłatną. Stopa bezrobocia w tej grupie wynosi średnio 40%, w porównaniu do 22,8% ogólnego bezrobocia wśród młodzieży w Europie. Wielu młodych ludzi staje się stałymi klientami opieki społecznej, korzysta z zasiłków i innych programów socjalnych. Powoduje to obniżenie jakości ich życia i często prowadzi do wykluczenia społecznego.

Przyczyny ESL

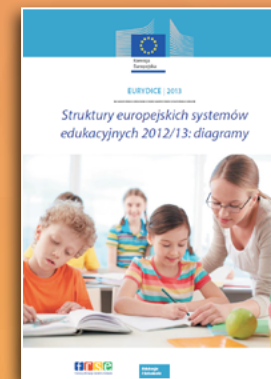
Rezygnacja z nauki rzadko jest decyzją podejmowaną przez młodych ludzi łatwo i szybko. Przedwczesne kończenie edukacji jest zazwyczaj rezultatem całego procesu wycofywania się z nauki, następującego ze względów osobistych, społecznych, gospodarczych, geograficznych, edukacyjnych lub rodzinnych.

Przyczyny, dla których młodzi ludzie przedwześnie kończą kształcenie i szkolenie, są

bardzo indywidualne, możliwe jest jednak określenie pewnych powtarzających się czynników. Przedwczesne kończenie nauki jest szczególnie widoczne wśród dzieci ze środowisk ubogich i znajdujących się w niekorzystnej sytuacji oraz wśród dzieci z rodzin imigrantów (25,6% uczniów porzucających naukę w Unii Europejskiej pochodzi ze środowisk imigracyjnych, w porównaniu do 11,6% rdzennych obywateli), a ponadto często występuje w powiązaniu z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Dane liczbowe pochodzą ze wspomnianych wyżej [badań Eurostatu](#).

Częściej naukę porzucają chłopcy niż dziewczęta, uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) czy z zaburzeniami zdrowia fizycznego i psychicznego. Przedwześnie kończący naukę to często uczniowie ze skomplikowaną ścieżką edukacyjną, doświadczający niepowodzeń szkolnych, przejawiający zaburzenia zachowania oraz problemy w kontaktach społecznych. Uczniowie z tej grupy zazwyczaj częściej mają poważne problemy z dyscypliną szkolną i częściej opuszczają zajęcia lekcyjne.

Zjawisko przedwczesnego kończenia nauki dotyka zarówno wiejskich rejonów oddalonych od większych ośrodków, gdzie zwykle związane jest z ograniczonym dostępem ▶

Struktury europejskich systemów edukacyjnych

Warszawa: Krajowe Biuro Eurydice, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2013

Polskie Biuro Eurydice przygotowało aktualną, polskojęzyczną wersję *Struktur europejskich systemów edukacyjnych*. Czytelnik znajdzie w publikacji struktury systemów edukacji w poszczególnych krajach w przystępnej formie graficznej – w postaci diagramów. W diagramach uwzględniono wiek rozpoczynania i zakończenia obowiązków szkolnych oraz typowy wiek przechodzenia uczniów na poszczególne poziomy edukacji. Osoby zainteresowane szkolnictwem wyższym znajdą również informacje o typach uczelni oraz czasie trwania programów studiów.

▶ do edukacji, jak i przeludnionych rejonów wielkich miast. Większość krajów upatruje również przyczyn ESL w niewłaściwym funkcjonowaniu systemów edukacji: w braku elastyczności utrudniającym przechodzenie ze szkół średnich do zawodowych, złej reputacji szkolnictwa zawodowego oraz dużych ograniczeniach autonomii szkół w zakresie wprowadzania modyfikacji w sposobach realizacji podstawy programowej.

Istotną rolę w kształtowaniu ESL odgrywają czynniki ekonomiczne oraz sytuacja na rynku pracy. W części państw UE na wzrost odsetka młodzieży rezygnującej z uzyskania niezbędnych kwalifikacji zawodowych miała wpływ łatwa dostępność do sezonowej pracy niewymagającej wysokich kwalifikacji. Zjawisko to obserwowano np. w Hiszpanii i na Malcie, które znajdują się wśród krajów z najwyższym odsetkiem ESL oraz bardzo wysoką stopą bezrobocia szczególnie wśród populacji ludzi młodych.

Szybki wzrost ekonomiczny w ubiegłej dekadzie oraz rozwój rynku nieruchomości – zapewniające młodym ludziom wiele nisko kwalifikowanych stanowisk pracy – sprawiły, że wysoki odsetek uczniów zrezygnował z kontynuowania nauki. Sytuacja ta szczególnie dotyczy rejonów turystycznych z doskonale prosperującą w tamtym czasie

branżą turystyczną i budowlaną (np. 33% ESL w Walencji oraz 43% na Balearach). Przykłady zróżnicowania przyczyn ESL w różnych krajach obrazuje **tabela 1**.

Strategie ograniczania ESL

Przedwczesne kończenie nauki to zjawisko złożone, które może być postrzegane zarówno jako konsekwencja, jak i przyczyna nierówności społeczno-ekonomicznych. Jako takie wymaga rozwiązań długofalowych, a także pełnego i trwałego porozumienia pomiędzy politykami, przedstawicielami różnych resortów (w tym szczególnie edukacji), władzami lokalnymi oraz innymi partnerami zaangażowanymi w realizację strategii zapobiegania ESL.

Kompleksowe programy ograniczania ESL muszą uwzględniać całość edukacyjnego spektrum i powinny obejmować zrównoważone działania:

- profilaktyczne – reforma systemów kształcenia (obejmująca m.in. zmianę podstawy programowej kształcenia ogólnego, zwiększanie elastyczności w zakresie wyboru ścieżek kształcenia, poprawę jakości, atrakcyjności oraz dostępności kształcenia zawodowego), szeroki dostęp do wczesnej edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z defaworyzowanych

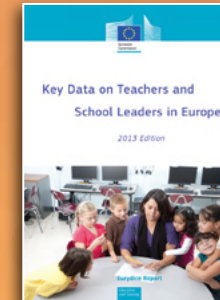
środowisk, wzmacnianie dydaktycznych kompetencji nauczycieli, tworzenie przyjaznego klimatu szkoły, rozwijanie życiowych kompetencji uczniów itp.;

- interwencyjne – wczesne rozpoznawanie problemów i wsparcie uczniów z grup ryzyka, mentoring, doradztwo, pomoc w nauce, pomoc materialna itp.;
- kompensacyjne (dla uczniów, którzy chcą dokończyć przerwana edukację) – pomoc w powrocie do edukacji głównego nurtu, możliwość kontynuowania nauki w „szkołach drugiej szansy”, zapewnienie alternatywnych sposobów zdobywania kwalifikacji zawodowych, wszechstronne wsparcie.

Działania na rzecz zapobiegania ESL w poszczególnych krajach członkowskich obejmują różne rozwiązania dostosowane do lokalnej specyfiki zjawiska, jak dotąd jednak jedynie kilka państw UE realizuje spójną i kompleksową strategię na rzecz zmniejszenia skali zjawiska.

Główne inicjatywy podejmowane w związku z przedwczesnym kończeniem nauki to m.in.:

- Wprowadzenie „indywidualnego numeru ucznia” służącego gromadzeniu danych o uczniach w krajowych rejestrach (np. Wielka Brytania, Holandia, Niemcy, Włō-

Key Data on Teachers and School Leaders

Bruksela: EACEA, Eurydice, 2013

Publikacja *Key Data on Teachers and School Leaders* przedstawia informacje dotyczące zawodu nauczyciela na różnych poziomach edukacji – od przedszkola po szkoły ponadgimnazjalne. Raport obejmuje całą ścieżkę kariery zawodowej nauczyciela: od kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego poprzez pierwsze doświadczenia zawodowe, awans i proces doskonalenia zawodowego aż po czas przejścia na emeryturę. W rozdziałach poświęconych zagadnieniu kierowania szkołą czytelnik znajdzie informacje m.in. o tym, jak rekrutuje się dyrektorów szkół i jakich kwalifikacji wymaga się na stanowisku kierowniczym w szkole. Na stronie Eurydice dostępne jest również [streszczenie raportu w języku polskim](#).

[Więcej informacji](#)

- chy). Umożliwia to monitorowanie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki, prowadzenie analiz na poziomie krajowym lub regionalnym, a tym samym skuteczne programowanie polityki państwa w ograniczaniu ESL.
- Objęcie szczególnym wsparciem szkół znajdujących się na obszarach w trudnej sytuacji ekonomicznej i socjalnej. Środki dyskryminacji pozytywnej przewidziane dla tych tzw. priorytetowych obszarów edukacyjnych obejmują m.in. zwiększenie nakładów finansowych, zatrudnianie dodatkowej kadry pedagogicznej o wysokich kwalifikacjach, poszerzenie oferty edukacyjnej dla uczniów, poprawę programów nauczania i dostosowanie warunków nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów (Cypr, Francja, Hiszpania).
- Wprowadzenie systemu indywidualnego coachingu dla uczniów w wieku 15–25 lat zagrożonych ESL lub wypadnięciem z systemu edukacji (Austria).
- Organizowanie „sieci lokalnych platform” na terenie całego kraju, monitorujących zjawisko ESL i podejmujących interwencje wobec młodych ludzi zidentyfikowanych w krajowym rejestrze jako osoby, które porzuciły naukę. W skład regionalnych platform wchodzi instytucje oświatowe, samorządy oraz organizacje pozarządowe

we działające na rzecz edukacji i włączania dla młodzieży, zapewniające w ramach interwencji doradztwo zawodowe, pomoc w znalezieniu zatrudnienia lub uzupełnienia edukacji (Francja).

- Elastyczne ścieżki edukacyjne pozwalające na łączenie kształcenia ogólnego, zawodowego oraz praktyk zawodowych dla młodzieży, która osiągała słabe wyniki w nauce i chciałaby jak najszybciej rozpocząć pracę (np. Dania, Luksemburg).
- Wdrażanie inicjatyw mających na celu zwiększenie miejsc, w których młodzież mogłaby odbywać praktyki zawodowe, np. wprowadzenie premii i udogodnień dla pracodawców, prowadzenie publicznych kampanii adresowanych do firm itp. (Dania).

Kształcenie zawodowe a przedwczesne porzucenie nauki

Istotnym wyzwaniem dla procesu ograniczania zjawiska ESL jest poprawa jakości i zwiększenie atrakcyjności kształcenia zawodowego. Statystyki wskazują, że największy odsetek młodzieży porzucającej naukę stanowią właśnie uczniowie szkół zawodowych. Tymczasem kształcenie i szkolenie zawodowe mogą być ważnym narzędziem zapobiegania przedwczesnemu kończeniu nauki przez młodych ludzi. [Badania](#) prowa-

dzone na poziomie UE wskazują, że odsetek uczniów porzucających naukę bez uzyskania kwalifikacji jest znacząco niższy w krajach, w których co najmniej 50% uczniów kształci się w szkołach ponadgimnazjalnych o profilu zawodowym. W grupie tych państw znajduje się także Polska z niemal 50% uczniów uczących się w szkołach zawodowych.

Dobrze rozwinięty system kształcenia zawodowego i praktyk może stanowić interesującą alternatywę wobec kształcenia ogólnego i zatrzymać w szkole szczególnie tych uczniów, którzy preferują uczenie się przez działanie i którzy są zainteresowani nauką zawodu oraz szybkim wejściem na rynek pracy. Aby tak się stało, musi to być system kształcenia charakteryzujący się przede wszystkim wysoką jakością nauczania i wysokim statusem. Powinien także umożliwiać młodym ludziom zdobycie konkretnych kwalifikacji zgodnych z zapotrzebowaniem rynku pracy. Brak zgodności między programami nauczania w kształceniu i szkoleniu zawodowym a potrzebami rynku pracy może zwiększyć ryzyko niepowodzeń szkolnych, jeżeli uczniowie nie widzą perspektywy w ramach wybranej ścieżki edukacyjnej.

Obecnie wiele krajów Unii Europejskiej, w tym Polska, wprowadza systemowe zmia-

EDU.TVP.PL

Nowy portal edukacyjny TVP

Portal Edu.tvp.pl jest adresowany do uczniów szkół podstawowych, a w przyszłości – do wszystkich uczniów. Celem projektu jest przekazywanie informacji z wielu dziedzin nauki i kultury, inspirowanie do pogłębiania wiedzy, wspieranie cennych inicjatyw edukacyjnych z Polski i świata. Poprzez dostęp do zasobów edukacyjnych telewizji publicznej przez internet portal działa także na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich dzieci w Polsce. Inicjatywa powstała we współpracy m.in. z Ministerstwem Edukacji Narodowej.

ny w zakresie kształcenia zawodowego. Wdrażana obecnie w naszym kraju reforma systemu kształcenia i szkolenia zawodowego ma na celu zwiększenie atrakcyjności, elastyczności systemu i jego lepszego dostosowania do potrzeb rynku pracy, co w efekcie ma również przyczynić się do ograniczenia

zjawiska porzucania nauki przez młodych ludzi bez uzyskania kwalifikacji zawodowych. Podział zawodów na kwalifikacje i zmiany w egzaminach zawodowych, wprowadzenie szybkich form kursowych dla dorosłych umożliwiających uzupełnienie wykształcenia lub zdobycie nowych kwalifikacji to dzia-

łania dające drugą szansę, które ułatwiają powrót do edukacji i zdobycie kwalifikacji zawodowych w dorosłym życiu przez młodzież, która z różnych przyczyn nie mogła uzyskać ich w normalnym trybie.

Anna Borkowska

Bibliografia:

Byrne D., Smyth E.. (2010), *No Way Back? The Dynamics of Early School Leaving*, „The Liffey Press” (dostęp dn. 12.08.2013). | Cedefop, (2012), *Trends in VET policy in Europe 2010–12. Progress towards the Bruges communiqué*, Working Paper No. 16 (dostęp dn. 12.08.2013). | Cedefop, (2013), *Cedefop draft concept paper for the first meeting of the VET-focused group on early school leaving* (dostęp dn. 12.08.2013). | Rada UE, (2011), *Zalecenie Rady z dnia 28 czerwca 2011 r. w sprawie polityki na rzecz ograniczania zjawiska przedwczesnego kończenia nauki*, Dz. Urz. UE, C 191/1. | Komisja Europejska, (2010), *Reducing early school leaving. Accompanying document to the Proposal for a Council Recommendation on policies to reduce early school leaving*, SEC(2010), Bruksela. | Komisja Europejska (2011), *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów: Przeciwdziałanie zjawisku przedwczesnego kończenia nauki: kluczowy wkład w realizację strategii „Europa 2020”*, 31.1.2011 COM(2011) 18, Bruksela. | Komisja Europejska, (2012), *Conference Report: Reducing Early School Leaving: Efficient and Effective Policies in Europe. Brussels, 1 and 2 March 2012*, Bruksela (dostęp dn. 12.08.2013). | NESSE, (2009), *Early School Leaving. Lessons from research for policy makers* (dostęp dn. 12.08.2013). | Parlament Europejski, (2011), *Reducing Early School Leaving in the EU. Study*, Bruksela (dostęp dn. 12.08.2013). | Robinson E., Meredith V., (2013), *Family factors in early school leaving*, CFCA Paper No. 16 2013 (dostęp dn. 12.08.2013).

Anna Borkowska

Psycholog, socjoterapeuta. Kierownik Wydziału Wychowania i Profilaktyki Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie, edukator Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Specjalista w zakresie wczesnej profilaktyki zachowań problemowych dzieci i młodzieży. Uczestniczka kilku międzynarodowych projektów z zakresu wychowania oraz profilaktyki uzależnień. Trener, realizator programów profilaktycznych.

Autorka licznych programów szkoleniowych dla specjalistów, a także kilku publikacji dotyczących profilaktyki ryzykownych zachowań dzieci i młodzieży. Współautorka ogólnopolskiego *Systemu oceny i rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego* opracowanego w ramach programu European Drug Demand Reduction Action (EDDRA). Współpracuje m.in. z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Instytutem Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.

Portugalia	<p>Główne przyczyny ESL w Portugalii to niski status ekonomiczny i poziom wykształcenia rodzin, mały odsetek dzieci trzylatków i czterolatków korzystających z nauczania przedszkolnego, wysoki odsetek uczniów powtarzających klasę, dostępność do prac niewymagających kwalifikacji zawodowych. Zwiększony odsetek uczniów porzucających naukę obserwuje się w grupach etnicznych. Następuje również zauważalna tendencja do przenoszenia się ESL z rejonów dużych miast na tereny typowo rolnicze. Inne czynniki to: brak koordynacji pomiędzy działaniami poszczególnych instytucji zajmujących się ESL, brak systemu zbierania danych i monitorowania zjawiska.</p>
Hiszpania	<p>Główne czynniki powodujące wzrost ESL, poza czynnikami ekonomicznymi opisanymi powyżej, to: powszechna tendencja do pozostawiania słabszych uczniów na drugi rok w tej samej klasie, brak mechanizmów umożliwiających kontynuowanie nauki po zakończeniu obowiązku szkolnego dla uczniów, którzy nie uzyskali pozytywnych wyników egzaminów zewnętrznych, brak wsparcia ze strony szkoły, niski poziom szkolnictwa zawodowego, czynniki ekonomiczne.</p> <p>Czynnikiem ryzyka jest także system funkcjonowania szkół i zarządzania nimi. W ogromnej liczbie szkół obserwuje się negatywne relacje w gronie pedagogicznym, brak motywacji wśród nauczycieli, stosowanie przestarzałych metod nauczania nieuwzględniających aktywnych form pracy z uczniem, sprawiających, że nauka jest nieatrakcyjna dla uczniów, brak wsparcia dla uczniów ze strony szkoły, brak poradnictwa i doradztwa.</p> <p>Hiszpańska polityka oświatowa promuje system pozostawiania uczniów mających problemy z nauką na drugi rok w tej samej klasie, zamiast zapewnić im wsparcie edukacyjne i pomoc psychologiczno-pedagogiczną, aby uniknąć konieczności powtarzania roku. Jest to zjawisko powszechne w szkołach hiszpańskich, podczas gdy wyniki analiz wskazują, że jest jednocześnie jeden z czynników zwiększających ryzyko porzucania edukacji przez uczniów.</p>
Austria	<p>W grupie ryzyka ESL znajdują się głównie uczniowie z rodzin imigrantów, często ze słabą znajomością języka niemieckiego, dzieci pochodzące z rodzin o niskim statusie społecznym i ekonomicznym oraz dzieci, których rodzice nie posiadają wykształcenia wyższego niż podstawowe. Do wzrostu skali zjawiska porzucania nauki przyczyniają się także: wczesna selekcja uczniów w systemie edukacji (kariera edukacyjna ustalana jest dla uczniów w wieku 10 lat), słaba jakość zarządzania szkołami, niewystarczająca dostępność kursów językowych dla dzieci imigrantów, zbyt małe wsparcie dla uczniów osiągających niskie wyniki edukacyjne.</p>
Bułgaria	<p>Największy odsetek uczniów porzucających naukę notowany jest wśród uczniów szkół gimnazjalnych. Około 25% uczniów wypadających z systemu edukacji to dzieci pochodzące z biednych rodzin często zmieniających miejsce zamieszkania w poszukiwaniu zatrudnienia. Wysoki odsetek uczniów zagrożonych ESL to także dzieci pochodzące z innych grup etnicznych, głównie ze społeczności romskiej. W tej populacji obserwuje się ośmiokrotnie wyższą liczbę uczniów porzucających naukę niż wśród społeczności bułgarskiej.</p>

Tabela 1. Zróżnicowanie przyczyn ESL w różnych krajach Unii Europejskiej

Źródło: dane pochodzące z prezentacji ww. krajów podczas spotkań Grupy Roboczej na temat ESL powołanej przy Komisji Europejskiej